רַב חֶלְבּוֹ בָּאִישׁ – חלה. לֹא אִיכָּא דְּקָא אָתֵי – לא בא אדם לבקרו בחליו. אָמַר לֵהּ רב כהנא לחכמים, מדוע אין אתם באים לבקרו, וכי לֹא כָּךְ הָיָה מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁחָלָה וְלֹא נִכְנְסוּ חֲכָמִים לְבַקְּרוֹ, וְנִכְנַס רַבִּי עֲקִיבָא לְבַקְּרוֹ, וּכְשֶׁבִּיל שֶׁכִּיבְּדוּ וְרִיבְּצוּ לְפָנָיו חָיָה – מחמת שניקו וסידרו המבקרים את דירתו, הבריא החולה, אָמַר לוֹ התלמיד לרבי עקיבא, רַבִּי חַיֵּיתָנִי, כיון שראה רבי עקיבא איך הועיל ביקור אצל חולה, יָצָא רַבִּי עֲקִיבָא וְדָרַשׁ, כָּל מִי שֶׁאֵין מְבַקֵּר חוֹלִים כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, כיון שעל ידי הביקור עושים לחולה כל צרכיו ומחיים אותו, אם כן נמצא שמי שאינו מבקרו הרי הוא כאילו גורם לו שימות.

כִּי אָתָא רַב דִּימִי – כשהגיע רב דימי מארץ ישראל לבבל, אָמַר, כָּל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה גּוֹרֵם לוֹ שֶׁיְּחֶיֶה, וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה גּוֹרֵם לוֹ שֶׁיָּמוּת. שואלת הגמרא מַאי גְּרָמָא, כלומר, איך גורם לו המבקרו שיחיה, ואיך גורם לו שימות מי שאינו מבקרו, אֵילֵימָא – אם נאמר, שכָּל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה גורם לו שיחיה מפני שמְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שֶׁיְּחֶיֶה, וְכָל שֶׁאֵין מְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה גורם לו שימות מפני שמְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שֶׁיָּמוּת, קשה לומר כן, שֶׁיָּמוּת סָלְקָא דַּעְתָּךְ, שאין זה מסתבר שכל מי שאינו מבקרו מתפלל עליו שימות. מתרצת הגמרא אֶלָּא כוונת רב דימי היא שכָּל שֶׁאֵין מְבַקֵּר חוֹלֶה אֵין מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים לֹא שֶׁיְּחֶיֶה וְלֹא שֶׁיָּמוּת, כלומר, שלפעמים יש לבקש על החולה שימות, וכגון באופן שאין לו רפואה ומתייסר מאד בחליו, ולכן אמר רב דימי שזה שאינו מבקרו אינו גורם לו שיחיה באופן שיש להתפלל לרפואתו, וגם באופן שצריך לבקש עליו רחמים שימות, אינו גורם לו אפילו הנאה מועטת זו.

רָבָא, יוֹמָא קַדָּמָאָה דְּחָלִישׁ – ביום הראשון שחלה, אָמַר לְהוֹן –אמר לאנשי ביתו, לֹא תֵּינְדּוּ לְאֵינִישׁ – אל תגלו לאף אדם שחליתי, כדי דִּלְמָא לְתָרַע מָוְתָא – שלא יורע מזלו, כי יש לחוש שמא יבקש עליו שונאו שירע לו ותתקבל בקשתו ויוסיף עליו חליו. מְבָאן וְאֵילָךְ – מיום השני לחליו ואילך, אָמַר לְהוֹן, פּוּקוּ וְאַכְרִיזוּ בְּשׁוּקָא – צאו והכריזו שחליתי, דְּכָל דְּמָנֵי לֵי – כדי שמי ששונא אותי, לֵיחֱדֵי לֵיהּ, ישמח בצרתי, וּעל ידי כן אפשר שאתרפא, משום דִּכְתִיב (משלי כד יז–יח) 'בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבְ', וסוף הפסוק הוא 'פֶּן יִרְאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ', כלומר, פן יראה ה' וירע בעיניו על כך שאתה שמח בנפילתו, ויבטל ממנו את הגזירה. ואם כן על ידי שישמחו אויבי בחוליי אפשר שישיב ה' את כעסו מעלי. וּדְרָחֵים לֵיהּ – וכמו כן תועיל ההכרזה, כדי שכל האוהבים שלי, כשישמעו שחליתי לְיִבְעֵי עָלַי רַחֲמֵי – יבקשו עלי רחמים שארפא.

אָמַר רַב, כָּל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה נִיצּוֹל מִדִּינָּהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר 'אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ ה'' –המשכיל לעזור לדל, יצילהו ה' כשתבא עליו רעה, אַיִן פירוש 'דָּל' האמור בפסוק זה אֶלָּא חוֹלֶה, וראיה לדבר שחולה נקרא 'דל', ממה שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לח יב) בתפילת חזקיהו בעת שחלה, 'מִדַּלָּה יוֹם אֶל לָיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי' – מהחולי הזה אשלים את חיי. ומזה אנו לומדים שהחולה נקרא דל. אִי נַמִי מִן הָדִין קְרָא – ראיה נוספת לכך שהחולה נקרא דל, מהפסוק (שמואל ב' יג ד) שאמר יונדב לאמנון בראותו שפניו רעים מפני שנחלה באהבת תמר אחותו 'מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְגוֹ' – מדוע אתה נראה דל וכחוש בכל בוקר. עכשיו ממשיכה הגמרא לבאר את הפסוק 'ביום רעה ימלטהו ה'', מהיכן יודעים שהכוונה על הגיהנם, וּאֵין פירוש רָעָה, אֶלָּא גֵּיהִנֹּם – הגיהנם נקרא רע שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טז ד) 'כֹּל פָּעַל ה' לַמַּעֲנֵהוּ וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה' – כל דבר פעל ה' למען קילוסו, וגם את הרשע הניחו ה' ליום רעה שהוא הגיהנם שאז יפרע ממנו וזהו קילוסו. ולפי זה ביאור הכתוב הוא, שה'משכיל אל דל' שמשגיח על החולה לבקרו ולפקח בצרכיו, 'ביום רעה', שהוא הגיהנם, 'ימלטהו ה'' ויצילהו מדינה של גיהנם.

ממשיך רב לפרש את שברו של המבקר את החולה, וְאִם בְּיִקֵּר מָה שָׁכְרוֹ. ומקשה הגמרא על שאלת רב, מַה שָּׁכְרוֹ – בתמיה, כְּדָאָמַר – הרי רב כבר פירש ששכרו של המבקר את החולה הוא שנִיצּוֹל מִדִּינָּהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. משיבה הגמרא אֶלָּא כוונת שאלת רב היא, מַה שָּׁכְרוֹ של המבקר בָּעוֹלָם הַזֶּה. ועל זה משיב רב שהמבקר את החולה זוכה למה שנאמר בפסוק (תהלים מא ג) 'ה' יִשְׁמְרֵהוּ וִיחַיֵּיהוּ וְאַשְׁרֵי בָּאָרֶץ וְאַל תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אוֹיְבָיו', ומבארת הגמרא את הפסוק, מה שנאמר 'ה' יִשְׁמְרֵהוּ', היינו שישמרהו מִיצֵר הָרָע שלא יחטא, ומה שנאמר 'וִיחַיֵּיהוּ', היינו שיצילהו מִן הַיִּסּוּרִין, ומה שנאמר 'וְאַשְׁרֵי בָּאָרֶץ' – ישובח בארץ, היינו שֶׁיְּהוּ הַכֹּל מְתַבָּרְכִין בּוֹ, ומה שנאמר 'וְאַל תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אוֹיְבָיו' היינו שֶׁיְּזַכְּמֻנּוּ לוֹ רֵיעִים – חברים, כְּנַעֲמָן – כמו שהזדמנו לנעמן שֶׁרִיפֵּא אֶת צָרַעְתּוֹ, שיעצו לו לשמוע לדברי אלישע שאמר לו לטבול בירדן ובכך נרפא מצרעתו. וְאַל יְזַכְּמֻנוּ לוֹ רֵיעִים כְּרַחֲבָעָם – כמו החברים שהזדמנו לרחבעם שֶׁחִילְקוּ אֶת מַלְכוּתוֹ, כלומר, שיעצו לו להכביד עולו על העם, וכתוצאה מכך נתחלקה מלכות ישראל לשתים, יהודה וישראל, ואיבד רחבעם את מלכותו על ישראל ונשאר מלך ליהודה בלבד. אגב שהובא בגמרא ענין רחבעם שיעצו לו עצה רעה, הביאה הגמרא מאמר זה:

תַּנְיָא בברייתא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אִם יֹאמְרוּ לְךָ יְלָדִים בְּנֵה – אם יאמרו לך הילדים לעשות דבר הנראה כבנין וכדבר מועיל, וּזְקֵנִים יאמרו לך סְתוֹר – והזקנים יאמרו לך לעשות דבר הנראה כסתירה וכדבר שאינו טוב, מכל מקום, שְׁמַע לְזִקֵנִים וְאַל תִּשְׁמַע לַיְלָדִים, כיון שֶׁבִּנְיַן יְלָדִים הוא בדרך כלל סְתִירָה, כי בדרך כלל אין דעתם מיושבת ואינם רואים את הנולד, ויתכן שיצא מעצתם נזק, וּסְתִירַת זְקֵנִים – אף שלמראית עין זה נראה לך כדבר שאינו טוב, היא בִּנְיָן – שבסוף יוצא מעצתם דבר טוב ומועיל. וְיֵימָן לְךָ – והוכחה לכך הוא ממה שאירע עם רַחַבְעָם בֶּן שְׁלֹמֹה – שעל ידי עצת הנערים שיעצו לו לבנות ולחזק את מלכותו על ידי שיכביד עולו על העם, נסתר הבנין כולו ונתחלקה מלכותו, ואילו היה שומע לעצת הזקנים להקל העול מן העם, שזה בעין סתירה, היתה מלכותו נבנית ומתחזקת.

הגמרא מביאה כמה הלכות מדיני מצות ביקור חולים:

אָמַר רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, לֹא לֵיסְעוֹד אִינִישׁ קְצִירָא – לא יבקר אדם את החולה, לֹא בְּתִלְתָּ שָׁעֵי כַּדְמַיְיתָא – לא בשלש שעות ראשונות, וְלֹא בְּתִלְתָּ שָׁעֵי בַּתְרֵייתָא – ולא בשלש שעות אחרונות, דְּיוֹמָא – של היום, כִּי הֵיכִי דְּלֹא לֵיסַח דַּעְתֵּיהּ מִן רַחֲמֵי – כדי שלא יסיח את דעתו מלהתפלל על החולה, כלומר, שבשעות אלו יש לחשוש שלא יתפלל עליו שירפא. ומבארת הגמרא מדוע בשעות אלו של היום עלול המבקר שלא לבקש רחמים על החולה, בִּתְלָת שָׁעֵי כַּדְמַיְיתָא [–ראשונות] של היום רַוְוחָא דְּעָתֵיהּ – מתרחבת דעתו של החולה ונקל עליו חוליו ונראה שנתרפא, ולכן סבור המבקר שאינו צריך לבקש עליו רחמים, ובתלת שעי בַּתְרֵייתָא [–אחרונות] של היום, תַּקִּיף חוּלְשֵׁיהּ – מכביד עליו חליו, וסבור המבקר שאין לו תקוה ומתייאש מלבקש עליו רחמים.

אָמַר רָבִין אָמַר רַב, מְנַיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זָן אֶת הַחוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מא ד) 'ה' יִסְעָדֶנּוּ עַל עֶרֶשׂ דָּוֶי וְגוֹ', 'יִסְעָדֶנּוּ' מלשון מזון, כמו שנאמר (תהלים קד טו) 'וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד'.

וְאָמַר רָבִין אָמַר רַב, מְנַיִן שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה לְמַעְלָה מִמִּטָּתוֹ שֶׁל חוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מא ד) 'ה' יִסְעָדֶנּוּ עַל עֶרֶשׂ דָּוֵי' –ומכאן אנו לומדים שהשכינה נמצאת עם החולה ליד מיטתו. תַּנְיָא נַמִי הָכִי למדנו גם בברייתא, שהשכינה שורה למעלה ממטתו של חולה, הַנִּכְנָס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה לֹא יֵשֵׁב לֹא עַל גַּבֵּי מִטָּה וְלֹא עַל גַּבֵּי סַפְסָל וְלֹא עַל גַּבֵּי כֶּסֶא, אֶלָּא מִתַּעֲטֵף – בדרך של כבוד ומורא וְיוֹשֵׁב עַל גַּבֵּי קַרְקַע, מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה לְמַעְלָה מִמִּטָּתוֹ שֶׁל חוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'ה' יִסְעָדֶנּוּ עַל עֶרֶשׂ דָּוְיוֹ' וכשהחולה שוכב על גבי קרקע והמבקר יושב גבוה מעל הקרקע, נמצא שיושב למעלה ממקום השכינה שנמצאת מעל מיטת החולה.

המשך בעמוד רכה

וְאָמַר רָבִין אָמַר רַב, מְטָרָא בְּמַעֲרָבָא – כשיורד מטר בארץ ישראל, סָהֳרָא רַבָּה פָּרַת – נהר פרת מעיד על כך עדות גדולה, משום שכשיורדים הגשמים בארץ ישראל מתרבה נהר פרת ממי הגשמים וניכר הדבר בבבל. וסובר רב שכיון שהנהר מתרבה על ידי הגשמים אסור לטבול בו, שיש לחוש שמא נתרבו מי הגשמים [הקרויין נוטפין] על מי הנהר [הקרויין זוחלין] ואין מי גשמים מטהרים אלא כשהן באשבורן, כלומר, שהם נקוים ועומדים במקום אחד, אבל לא כשהם זוחלים. אומרת הגמרא, וּפְלִיגָא דִּשְׁמוּאֵל אַדִּשְׁמוּאֵל – דברי שמואל אלו שאמר שהנהר מתברך מעצמו, חולקים על דברי שמואל במקום אחר, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין הַמַּיִם מְטַהֲרִין בְּזוֹחֲלִין, אין הנהרות מטהרים כשהם זוחלים,

מְבִיעֵי לֵיהּ מְבָרֵיךְ – הנהר ממקורו מתברך, כלומר, ממקום נביעת מימיו, מתברך הנהר ומתרבים מימיו. שלדעת שמואל כשיורדים גשמים הנהר מתרבה מעצמו יותר ממה שהוא מתרבה ממי הגשמים, וכמבואר במסכת תענית (כד.) שעל כל טפח של גשמים עולים כנגדו טפחיים מן הקרקע, ואם כן לדבריו אין לחוש שמא ירבו נוטפין על הזוחלין. וּפְלִיגָא דִּשְׁמוּאֵל אַדִּשְׁמוּאֵל – דברי שמואל אלו שאמר שהנהר מתברך מעצמו, חולקים על דברי שמואל במקום אחר, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין הַמַּיִם מְטַהֲרִין בְּזוֹחֲלִין, אין הנהרות מטהרים כשהם זוחלים,

דְּשְׁמוּאֵל – רב חולק בכך על דברי שמואל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, נָהָרָא

אֶלָּא פְּרָת בְּיוֹמֵי תִּשְׁרֵי בִּלְבָד – אלא לטובל בנהר הפרת בימי תשרי בלבד. לפי שפרת אין מימיו פוסקים, [וכן הדין בשאר נהרות שאינם פוסקים], אבל נהרות שפוסקים לפעמים אין לטבול בהם, משום שיש לחשוש בהם למי גשמים או הפשרת שלגים. ואף בפרת אין לטבול אלא בימי תשרי, שאינם זמן גשמים ולא זמן הפשרת שלגים, אבל בשאר ימות השנה הוא עת גשמים או הפשרת שלגים, ויש לחשוש שמא רבו מי הגשמים או מי הפשרת שלגים [שהם נוטפין], על מי הנהר [שהם זוחלין], ואין מי גשמים מטהרים כשהן זוחלין אלא כשהם עומדים. **אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל** [–אביו של האמרוא שמואל] **עָבַד לְחוֹן מִקְוָואוֹת לִבְנָתֵיהּ** – בנה מקוואות לבנותיו **בְּיוֹמֵי נִיסָן** – בימי ניסן, כדי לטבול בהם. לפי שבזמן זה אין לטבול בנהר, כי יש לחשוש שמא מתרבים מי הגשמים על מי הנהר, ואם כן אסור לטבול בו, שאין מי גשמים מטהרין בזוחלין אלא כשהם עומדים, **וּמַפָּצֵי בְּיוֹמֵי תִּשְׁרֵי** –וכשהיו טובלות בנהר בימי תשרי [שאז אין לחשוש לריבוי מי גשמים על מי הנהר], היה עושה לזן 'מפצי' – מחצלאות, כדי להניחם בתוך הנהר תחת רגליהן בשעת הטבילה, כדי שלא ידבק ברגליהן הטיט שבנהר ויחצוץ בטבילתן.

אַמַּר רַבִּי אַמִּי אַמַּר רַב, מַאי דִּכְתִיב (יחזקאל יב ג) כשציווה הקדוש ברוך הוא ליחזקאל לגלות ממקומו למקום אחר, כדי לרמז לעם שעתידים אנשי ירושלים לילך בגלות, שמא על ידי כך יחזרו בתשובה, **'וְאַתָּה בֶּן אָדָם עֲשֵׂה לְךָ כְּלֵי גוֹלָה** וגו' **וְגָלִיתָ מִמְּקוֹמְךָ** אֶל מָקוֹם אַחֵר לְעֵינֵיהֶם אוּלַי יִרְאוּ כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה', ומפרש רב מה הם הכלים הנקראים 'כלי גולה' שהם כלים הנחוצים לאדם ההולך בגלות, **זוֹ נֵר** – הכלי שנותנים בו שמן כדי להאיר, **וּקְעָרָה** קטנה כדי ללוש בה הבצק, כדי שלא יצטרכו ללוש אותו בחול.